

RECENZJA

w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Pani dr Dominice Tykwińskiej-Rutkowskiej

1. Podstawa formalna i faktyczna sporządzenia recenzji

Niniejszą recenzję przedstawiam w następstwie powołania mnie uchwałą Rady Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu Gdańskiego nr 75/2025 z dnia 1 grudnia 2025 r. (po wcześniejszym wskazaniu mojej osoby przez Radę Doskonałości Naukowej – **zwaną dalej RDN**) do pełnienia funkcji recenzenta w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr Dominice Tykwińskiej-Rutkowskiej (**zwanej dalej Wnioskodawczynią, Habilitantką, Autorką**) w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne. Dokumentacja w niniejszej sprawie doręczona została pod wskazany adres w dniu 18 grudnia 2025 r., jednakże z uwagi na mój urlop w dniach 19.12.25 – 5.01.26 stycznia 2026 r. odebrałam ją osobiście w dniu 7 stycznia 2026 r.

2. Życiorys Habilitantki

Pani dr Dominika Tykwińska-Rutkowska ukończyła studia na kierunku Prawo w roku 2003 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Stopień doktora nauk prawnych w zakresie prawa został Jej nadany uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 21 lutego 2011 r., na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Transplantacja. Studium z prawa administracyjnego*; promotor w przewodzie doktorskim: dr hab. Eugeniusz Bojanowski, prof. UG; recenzenci: prof. dr hab. Jerzy Zajadło; dr hab. Zbigniew Cieślak, prof. UKSW.

Po obronie pracy magisterskiej (tj. od 1 października 2003 r.), do dziś Habilitantka jest zatrudniona w Katedra Prawa Administracyjnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. W międzyczasie, w okresie 01.09.2011 – 30.09.2015 pracowała również na stanowisku starszego wykładowcy w Instytucie Ekonomicznym Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu (obecnie Akademia Nauk Stosowanych w Elblągu) oraz w latach 2005 – 2007 r. jako wykładowca w Wyższej Szkole Zarządzania w Gdańsku (obecnie Wyższa Szkoła Zdrowia).

3. Podstawa prawna recenzji. Zakres i przedmiot oceny w postępowaniu habilitacyjnym

Zgodnie z art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r., poz. 1571 ze zm.; zwanej dalej ustawą) stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- 1) posiada stopień doktora;
- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
 - a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub
 - b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub
 - c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;
- 3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W myśl art. 221 ust. 8 ustawy, recenzent w przygotowywanej przez siebie recenzji ocenia czy osiągnięcia naukowe osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, a zatem czy w tym przypadku osiągnięcia naukowe Habilitantki stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne. Jednakże warunkiem koniecznym do nadania stopnia doktora habilitowanego jest także, zgodnie z przywołanym już wcześniej art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy, wykazywanie się przez habilitanta istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej. Zestawiając zatem treść art. 221 ust. 8 ustawy z treścią art. 219 ust. 1 pkt 3 ustawy wnioskować należy, że sama recenzja nie powinna się odnosić do aktywności naukowej habilitanta, a ocena tej przesłanki powinna być dokonywana przez wszystkich członków komisji habilitacyjnej podczas jej

posiedzenia. Stanowisko to potwierdza RDN, bowiem w pkt. 1.3.2.2. Poradnika „Postępowania dotyczące nadawania stopnia doktora habilitowanego” (<https://www.rdn.gov.pl/dl/210/attachment/fe661d/Poradnik%20habilitacja.pdf>, s. 32) wskazuje się, że *„recenzenci nie powinni uzależniać konkluzji recenzji od oceny spełnienia przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora habilitowanego przesłanki dotyczącej wykazywania się aktywnością naukową albo artystyczną, o której mowa w art. 219 ust. 1 pkt 3 p.s.w.n.”*). Niemniej jednak pomimo tego, że z art. 221 ust. 8 ustawy wynika, że podstawową i jedyną rolą recenzenta w sporządzanej recenzji jest dokonanie oceny, czy osiągnięcia naukowe albo artystyczne osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy należy przyjąć, że od recenzentów należy oczekiwać dokonania oceny spełnienia wszystkich przesłanek warunkujących nadanie tego stopnia, w tym przede wszystkim czy wskazane w dokumentacji wniosku informacje o aktywności naukowej albo artystycznej, o której mowa w art. 291 ust. 1 pkt 3 ustawy, są istotne w ramach danej dyscypliny.

W świetle powyższego czuję się oczywiście zobowiązana dokonać również oceny szeroko rozumianej aktywności naukowej dr Dominiki Tykwińskiej-Rutkowskiej. Nie uczynię tego jednak w recenzji, tylko na posiedzeniu komisji habilitacyjnej, tak by końcowa konkluzja recenzji odnosiła się jedynie do tego czy osiągnięcia naukowe Habilitantki odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy. Jest to niezwykle istotne w aktualnie obowiązującym stanie prawnym, z uwagi na treść art. 221 ust. 10 ustawy, w myśl którego jeżeli w postępowaniu habilitacyjnym co najmniej 2 recenzje są negatywne opinia komisji habilitacyjnej w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nie może być pozytywna. A to z kolei obliguje podmiot habilitujący do odmowy nadania wnioskodawcy stopnia doktora habilitowanego. Zatem jeżeli w recenzji zgodnie z treścią art. 221 ust. 8 ustawy powinna znaleźć się tylko ocena osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, to nie może na nią rzutować w żaden sposób ocena aktywności naukowej habilitanta. W razie bowiem słabej oceny osiągnięć naukowych (ale jednak pozytywnej) dodatkowa ujemna ocena aktywności naukowej mogłaby przesądzić o negatywnej końcowej konkluzji całej recenzji, a to przy dwóch takich recenzjach wywołuje dla habilitanta wspomniane powyżej niekorzystne skutki. To z kolei skutkuje nieprzeprowadzeniem kolokwium habilitacyjnego, co uniemożliwia habilitantowi podjęcie „obrony” swojego dorobku i wypowiedzenie się w tej kwestii. Dlatego też ocena aktywności naukowej powinna

być uwzględnia dopiero podczas podejmowania ostatecznej decyzji w trakcie głosowania nad uchwałą zawierającą opinię komisji habilitacyjnej w sprawie nadania ubiegającemu się stopnia doktora habilitowanego.

4. Ocena osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny

Dr Dominika Tykwińska-Rutkowska we wniosku z dnia 17 września 2025 r. wskazała jako osiągnięcie naukowe będące **podstawą** ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego monografię zatytułowaną *Prawo do procedury medycznie wspomaganej prokreacji (studium z zakresu nauki prawa administracyjnego)*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2024, ISBN 978-83-8291-437-5; ss. 650. Recenzentem wydawniczym monografii był prof. dr hab. Jerzy Supernat.

Zanim jednak przystąpię do oceny przedłożonej monografii należy zwrócić uwagę na jedną bardzo ważną kwestię. Z treści art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy wynika, że stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która posiada **w dorobku osiągnięcia naukowe** albo artystyczne (**w liczbie mnogiej**), stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, **w tym co najmniej** 1 monografię naukową..., 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych.... lub 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe...., co literalnie oznacza to, że wśród tych osiągnięć naukowych (w liczbie mnogiej) musi być co najmniej 1 monografia, 1 cykl lub 1 zrealizowane osiągnięcie projektowe. Zatem ta 1 monografia, 1 cykl lub 1 zrealizowane osiągnięcie projektowe musi stanowić podzbiór w większym zbiorze osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój danej dyscypliny, na który składają się co najmniej dwa (a zatem może być ich i więcej) osiągnięcia naukowe, tak żeby występowały one w liczbie mnogiej. W związku z tym z dosłownego brzmienia art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy wynika, że 1 tylko monografia, 1 cykl lub 1 zrealizowane osiągnięcie projektowe to za mało. Dodatkowym potwierdzeniem dla przyjęcia powyższego założenia, jest także brzmienie art. 220 ust. 2 pkt 2 ustawy, zgodnie z którym wniosek w przedmiocie wszczęcia postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego obejmuje wykaz osiągnięć (znowu w liczbie mnogiej), o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy. Na takim samym stanowisku stoi również RDN w przywoływanym powyżej Poradniku „Postępowania dotyczące nadawania stopnia doktora habilitowanego”, wskazując na stronie 12, że warunkiem nadania stopnia doktora habilitowanego „jest przedłożenie do oceny co najmniej

dwóch osiągnięć, które spełniają kryterium istotnego wkładu w rozwój określonej dyscypliny”.

Również we wzorze załącznika nr 3 stanowiącego autoreferat oraz załącznika nr 4 zawierającego wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny zamieszczonych na stronie internetowej Rady Doskonałości Naukowej (<https://www.rdn.gov.pl/postepowanie-habilitacyjne.wymagania-dokumentacyjne-wnioskow-w-sprawie-nadania-stopnia-doktora-habilitowanego.html>) wyraźnie wskazano w pkt. 4 autoreferatu i w części I wykazu, że powinny w nim zostać omówione osiągnięcia, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy. Tym samym w punktach tych powinna zostać przedstawiona ta część dorobku, która stanowi osiągnięcia naukowe stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, a nie jedynie jedno osiągnięcie w postaci monografii. W dalszej części autoreferatu i wykazu nie ma już bowiem miejsca na wykazanie pozostałych osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy.

W niniejszym postępowaniu Habilitantka w samym wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego wskazała co prawdę tylko jedną monografię *Prawo do procedury medycznie wspomaganej prokreacji (studium z zakresu nauki prawa administracyjnego)*, jednakże wyraźnie wskazała, że stanowi ona **podstawę** (czyli osiągnięcie, które uznaje za najważniejsze, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit.a). Wykaz pozostałych osiągnięć (bardzo licznych), które uznała za spełniające wymogi określone art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy zamieściła, zgodnie z wymaganiami, w ppkt. 4.2. autoreferatu oraz w części I pkt 2 wykazu.

Tym samym na wstępie stwierdzić należy, że Habilitantka w pełni zadośćuczyniła formalnemu wymogowi określonemu w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, zgodnie z którym powinna wskazać **dorobek, w którym posiada osiągnięcia naukowe (w liczbie mnogiej)**, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, **w tym co najmniej 1 monografię naukową**, co cieszy. Nadal bowiem, niestety, zdarzają się wnioski, w których habilitant wskazuje jedynie monografię, pomimo posiadania szerszego dorobku. To rodzi pewne trudności i wątpliwości, bowiem wówczas z dobrodziejstwem dla habilitanta recenzent sam poszukuje w tym dorobku pozostałych osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój danej dyscypliny, albo uznaje, że habilitant nie spełnił wymogów określonych art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy i sporządza recenzję negatywną.

4.1. Ocena monografii pt. *Prawo do procedury medycznie wspomaganej prokreacji (studium z zakresu nauki prawa administracyjnego, stanowiącej osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit.a ustawy.*

Wskazana przez Wnioskodawczynię monografia naukowa pt. *Prawo do procedury medycznie wspomaganej prokreacji (studium z zakresu nauki prawa administracyjnego)*, Warszawa 2024, została wydana przez Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2024, ISBN 978-83-8291-437-5; ss. 650. Wydawnictwo to w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie ujęte było w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit.a ustawy. Recenzentem wydawniczym był prof. dr hab. Jerzy Supernat. Warunek formalny został zatem spełniony.

Jeżeli monografia ta ma być dowodem „znacznego wkładu” Habilitantki w rozwój dyscypliny naukowej powinna ona zawierać sformułowanie, analizę i rozwiązanie nowego problemu naukowego, ważnego dla rozwoju dyscypliny nauki prawne, bądź rozwiązanie problemu znanego już, lecz dotychczas nie rozstrzygniętego. Rozprawa habilitacyjna powinna ponadto charakteryzować się wysokim poziomem pod względem formy opracowania; winna być napisana jasno oraz opatrzona aparatem naukowym zawierającym wykaz publikacji i innych źródeł, na których oparł się autor. (S. Przewłocki, *Kryteria oceny dorobku osób ubiegających się o tytuł profesora albo stopień doktora habilitowanego w aspekcie ustawy o tytule naukowym i stopniach naukowych oraz wymagań centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych*, http://ogigi.polsl.pl/biuletyny/zeszyt_10/z10_9.pdf, s. 2-3).

W odniesieniu do samego pojęcia monografii naukowej miarodajny jest w obecnym stanie prawnym § 10 ust. 1 rozporządzenia z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej (Dz. U. z 2022 r., poz. 661). Wynika z niego, że monografią naukową jest recenzowana publikacja książkowa: 1) przedstawiająca określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy; 2) opatrzona przypisami, bibliografią lub innym właściwym dla danej dyscypliny naukowej aparatem naukowym.

Mając powyższe na uwadze stwierdzić należy, że przedłożona przez Wnioskodawczynię monografia spełnia wskazane powyżej kryteria.

Tematyka i cel pracy

Ponieważ przedstawiona monografia naukowa ma stanowić znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej, to podstawowym punktem odniesienia powinien być stan badań naukowych przed przedstawieniem recenzowanego osiągnięcia oraz po nim. Podstawowym pytaniem, na które zatem należy odpowiedzieć, jest to, czy dane osiągnięcie sprawia, że stan

nauki w danej dziedzinie uległ rozwojowi (powiększeniu) oraz czy ma on charakter istotny (znaczący).

Dokonując zatem oceny tego elementu w pierwszej kolejności wskazać należy na wagę (istotę) tytułowego zagadnienia. Nie ulega wątpliwości, że problematyka medycznie wspomaganej prokreacji w ostatnim czasie z roku na rok przybiera na znaczeniu. W dobie pogłębiających się problemów demograficznych wynikających ze świadomych decyzji młodych ludzi, coraz częściej zwraca się uwagę na pary borykające się z problemami prokreacyjnymi (w znaczeniu problemów zdrowotnych), a wyrażające wolę posiadania potomstwa. Ponadto do głosu dochodzą również środowiska domagające się prawa do posiadania dziecka przez pary jedнопłciowe lub osoby samotne. To powoduje, że problematyka medycznie wspomaganej prokreacji odgrywa coraz większą rolę w badaniach naukowych. Wybór tematu pracy zatem zasługuje w pełni na uznanie.

Problematyka ta stanowi przedmiot zainteresowania zarówno różnych dyscyplin – medycyny, etyki, jak i różnych gałęzi prawa (m.in. karnego, cywilnego). Habilitantka jednak, z uwagi na swoją specjalizację naukową, ogniskującą się wokół zagadnień administracyjnych przedmiotem analizy uczyniła problemy administracyjnoprawne. Jak sama wskazuje w literaturze prawa nie było do tej pory opracowań kompleksowo przedstawiających prawną problematykę medycznie wspomaganej prokreacji, uwzględniających zarówno wymiar podmiotowy i przedmiotowy, jak i prawnoorganizacyjny prawa do procedury medycznie wspomaganej prokreacji z perspektywy nauki prawa administracyjnego. Zwróciła Ona uwagę na to, że swoistym *novum* jest prezentowane w Jej pracy ujęcie prawa do procedury medycznie wspomaganej prokreacji jako prawa jednostki do świadczenia zdrowotnego mającego oparcie konstytucyjne (w art. 68 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej) w jego uwarunkowaniach podmiotowych, przedmiotowych oraz prawnoorganizacyjnych. Dodatkowo podniosła, że do tej pory nie objęto analizą charakteru tego prawa ani nie przedstawiono jego konstrukcji. Nie zostały także szczegółowo opracowane przesłanki jego realizacji. Ponadto, co równie ważne, w doktrynie nie odniesiono się do problematyki ochrony danych osobowych jednostek poddających się leczeniu niepłodności z wykorzystaniem procedury medycznie wspomaganej prokreacji.

Dlatego też podjęcie przez Habilitantkę problematyki dotyczącej prawa do procedury medycznie wspomaganej prokreacji w zaproponowanej przez nią formule stanowi pierwsze takie na polskim rynku wydawniczym, kompleksowe opracowanie. Już więc objęcie rozważaniami tej problematyki zasługuje na pozytywną ocenę, oznacza bowiem wypełnienie istniejącej w tym przedmiocie luki w doktrynie. Ponadto świadczy również o tym, że Autorka

nie boi się wyzwań. Tytułowe zagadnienie wymagało bowiem w pewnym zakresie podjęcia badań o charakterze interdyscyplinarnym – poza prawem także medycyny, etyki, filozofii oraz psychologii. W ramach zaś samego prawa także prawa cywilnego, międzynarodowego, unijnego. Poza tym tematyka medycznie wspomaganej prokreacji jest zagadnieniem wywołujący liczne problemy o charakterze etyczno-moralnym. Autorka w sposób obiektywny, wyważony i profesjonalny, nie narzucając niczego prowadzi swoje rozważania naukowe.

Problemy badawcze, tezy

Zadaniem jakie postawiła sobie Autorka było w szczególności ustalenie treści prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji oraz możliwości jego urzeczywistnienia na gruncie obowiązującego stanu prawnego. Realizacja tego celu wymagała szeregu działań, które w całości złożyły się na efekt końcowy. Należało bowiem odwołać się do aksjologicznych uwarunkowań regulacji medycznie wspomaganej prokreacji. Ponadto konieczne było odniesienie się do – wyznaczonych wybranymi dokumentami z zakresu ochrony praw człowieka, rozważanymi jako normatywne źródła regulacji medycznie wspomaganej prokreacji – standardów i zasad stosowania metod medycznie wspomaganej prokreacji wobec jednostki, jak również do specyfiki polskiego systemu norm i wartości konstytucyjnych, narzucających ramy prawne korzystania przez jednostki z procedur medycznie wspomaganej prokreacji w procesie leczenia niepłodności. Mając na względzie założony główny cel naukowy pracy, Autorka określiła charakter prawny badanego prawa i jego konstrukcję (zakres podmiotowy i przedmiotowy), a także zidentyfikowała i ustaliła istotę przesłanek oraz prawnoorganizacyjnych aspektów realizacji prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji. Wyniki badań umożliwiły Jej sformułowanie ciekawych wniosków *de lege lata* oraz postulatów *de lege ferenda*, istotnych dla dalszego kształtowania regulacji prawnych oraz praktyki ich stosowania.

Habilitantka we wstępie monografii nakreśliła obszar swoich badań wskazując na trzy problemy badawcze. Pierwszy z nich koncentrował się na zagadnieniu wpływu aksjologicznych uwarunkowań regulacji medycznie wspomaganej prokreacji oraz – wynikających z wybranych dokumentów dotyczących ochrony praw człowieka – standardów i zasad stosowania wobec jednostki metod medycznie wspomaganej prokreacji, jak również konstytucyjnych zasad i praw – na normatywne określenie dopuszczalności wykorzystania procedur medycznie wspomaganej prokreacji w leczeniu niepłodności człowieka. Drugi problem badawczy dotyczył ustalenia źródeł oraz charakteru prawa jednostki do procedury

medycznie wspomaganej prokreacji, jego elementów konstrukcyjnych, z uwzględnieniem istoty tej procedury jako świadczenia zdrowotnego oraz wynikających z tego konsekwencji dla zakresu uprawnień przysługujących jednostce, wywodzonych z ustawowego publicznego prawa podmiotowego o treści pozytywnej. Trzeci problem badawczy odnosił się do możliwości realizacji prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji w świetle określonych prawem przesłanek oraz prawnoorganizacyjnych aspektów udzielania świadczenia jakim jest procedura medycznie wspomaganej prokreacji, a także identyfikacji ewentualnej potrzeby zmian obowiązujących rozwiązań prawnych w celu zapewnienia pełniejszego urzeczywistnienia prawa jednostki do tej procedury.

Przeprowadzone przez Habilitantkę wnikliwe badania umożliwiły Jej rozwiązanie wskazanych problemów badawczych, a to z kolei pozwoliło na udowodnienie głównej tezy rozprawy, w myśl której jednostka ma prawo do procedury medycznie wspomaganej prokreacji – stanowiącej złożone świadczenie zdrowotne – zakotwiczone w konstytucyjnym prawie do ochrony zdrowia. Autorka wykazała bowiem, że realizacja tego prawa – kształtowanego przez aksjologiczne uwarunkowania, standardy i zasady ochrony praw człowieka oraz konstytucyjne zasady i prawa – jest możliwa po spełnieniu ustawowych przesłanek i w ramach obowiązujących uwarunkowań prawnoorganizacyjnych, przy zapewnieniu publicznego finansowania oraz odpowiedniej infrastruktury, w tym o charakterze publicznym. Dowiodła, że na treść prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji w obowiązującym stanie prawnym wpływ wywierają zarówno czynniki aksjologiczne, jak i normatywne. Wyznaczają one granice prawa jednostki, determinują sformułowanie ustawowych przesłanek jego realizacji oraz kształtują prawnoorganizacyjne aspekty udzielania świadczenia, jakim jest procedura medycznie wspomaganej prokreacji. Analiza obowiązujących rozwiązań prawnych pozwoliła Jej uchwycić zakres uprawnień jednostki składających się na to prawo i jednocześnie ujawniła ograniczenia w jego urzeczywistnieniu. To stanowiło podstawę do sformułowania przez Habilitantkę postulatów – m.in. w przedmiocie finansowania tego świadczenia ze środków publicznych, jak i zapewnienia dostępu do ośrodków medycznie wspomaganej prokreacji oraz centrów leczenia niepłodności udzielających tych świadczeń – zmierzających do zapewnienia jego pełniejszego urzeczywistnienia.

Ponadto złożoność problematyki wyznaczonej tezą główną rozprawy doprowadziła Autorkę, i słusznie, do sformułowania i wykazania dalszych trzech tez częściowych, pozostających w związku z tą główną. Pierwsza z nich zakłada, że normatywne określenie dopuszczalności, jej granic, zasad i przesłanek stosowania metod medycznie wspomaganej

prokreacji, a także treści prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji, zostało ukształtowane pod znaczącym wpływem uniwersalnych zasad moralnych oraz zasad i standardów wynikających z wybranych dokumentów dotyczących ochrony praw człowieka, odnoszących się bezpośrednio lub pośrednio do problematyki medycznie wspomaganej prokreacji. W tym zakresie równie istotne oddziaływanie miały także liczne konstytucyjne zasady i prawa. Analiza czynników tak aksjologicznych, jak i normatywnych, pozwoliła Habilitantce ustalić ich wpływ na obowiązujące rozwiązania prawne w przedmiocie dopuszczalności, jej granic, zasad i przesłanek wykorzystania metod medycznie wspomaganej prokreacji w procesie leczenia niepłodności człowieka, i na treść prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji (jego zakres podmiotowy i przedmiotowy) oraz możliwość jego realizacji.

Druga teza częściowa sformułowana przez Habilitantkę dotyczy prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji zakorzenionego w konstytucyjnym prawie do ochrony zdrowia jako stanowiącego ustawowe publiczne prawo podmiotowe o treści pozytywnej. Autorka wykazała, że elementy konstrukcyjne tego prawa obejmują zarówno zakres podmiotowy i przedmiotowy, jak i szczególną strukturę uprawnień wynikających z biologicznie uwarunkowanych ról kobiety i mężczyzny w procesie leczenia niepłodności. Wyjaśnienie charakteru i konstrukcji prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji – poprzez wskazanie podmiotów tego prawa oraz uprawnień składających się na to prawo – pozwoliło Jej uchwycić jego specyfikę. Ujęcie to umożliwiło Jej ponadto ocenę konsekwencji przyjętej konstrukcji dla rzeczywistego zakresu uprawnień jednostki poddającej się leczeniu z wykorzystaniem procedury medycznie wspomaganej prokreacji.

Z kolei w myśl trzeciej tezy częściowej, sformułowanej przez Habilitantkę, realizacja prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji możliwa jest wyłącznie po spełnieniu określonych prawem przesłanek oraz w obowiązujących uwarunkowaniach prawnoorganizacyjnych świadczenia, jakim jest procedura medycznie wspomaganej prokreacji. W ocenie Autorki ich obecny kształt wyznacza granice realnej możliwości urzeczywistnienia tego prawa i – przesądzając o dostępności procedur medycznie wspomaganej prokreacji – uzasadnia potrzebę zmian legislacyjnych zmierzających do zapewnienia jego pełniejszej realizacji. Habilitantka zwróciła uwagę także na istotę regulacji prawnych dotyczących finansowania leczenia z wykorzystaniem procedur medycznie wspomaganej prokreacji oraz zdolność organizacyjną systemu ochrony zdrowia i dostępność odpowiedniej infrastruktury, w tym o charakterze publicznym, które również mają wpływ na urzeczywistnienie prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji.

Dokonując analizy obowiązujących rozwiązań prawnych i organizacyjnych Habilitantka dowiodła, że ograniczenia z nich wynikające, znacząco ważą na faktycznym dostępie do procedur, prowadząc do zróżnicowania sytuacji jednostek poddających się leczeniu niepłodności z ich wykorzystaniem. Dlatego też mając na uwadze zidentyfikowane niedostatki regulacji prawnej oraz rozwiązań organizacyjnych sformułowała postulaty *de lege ferenda*, które mogą stanowić wskazówki dla przyszłych działań ustawodawczych. Z kolei wyprowadzone wnioski *de lege lata* mają istotne znaczenie dla praktyki stosowania obowiązujących przepisów prawa, sprzyjając pełniejszemu urzeczywistnieniu prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji.

Podsumowując tę część oceny stwierdzić należy, że Habilitantka prawidłowo zidentyfikowała problemy badawcze. Ich rozwiązanie pozwoliło Jej zweryfikować sformułowane tezy, zarówno tę główną, jak i te cząstkowe.

Metody badawcze

Założony cel pracy i postawione tezy badawcze determinowały wybór metod badawczych. Pierwsza z zastosowanych przez Habilitantkę metod – prawnodogmatyczna, umożliwiła Jej analizę przepisów prawnych regulujących dostęp do procedur medycznie wspomaganej prokreacji, a także zasad oraz przesłanek korzystania z nich. Zastosowanie tej metody miało zasadnicze znaczenie dla rozwiązania postawionych problemów badawczych. Dzięki niej Habilitantka mogła odnieść się do swoistych problemów dogmatyki prawa – problemów walidacyjnych, a także przyjrzeć się analizowanej regulacji prawnej dostępu do medycznie wspomaganej prokreacji z punktu widzenia możliwości lub konieczności jej zmian.

Druga metoda, wykorzystana w pracy – prawnoporównawcza, polegała na porównywaniu systemów prawnych (ich fragmentów), jak również poszczególnych instytucji prawa oraz doktryn prawnych w różnych państwach. Metodę tę Habilitantka zastosowała w rozdziale II § 4 poświęconym problematyce medycznie wspomaganej prokreacji w regulacjach prawnych wybranych państw. Jej wykorzystanie przybliży czytelnikowi regulacje obowiązujące w wybranych porządkach prawnych w zakresie unormowań dostępu do medycznie wspomaganej prokreacji, a także dorobek nauki prawa, o której znaczeniu dla ich kształtowania nie można zapomnieć. Zastosowanie tej metody wymagało znawstwa licznych aktów prawnych różnych państw, nie tylko europejskich, i ich analizy. Lektura przypisów, zwłaszcza tych zamieszczonych pod pozycjami od 519 do 522, nie pozostawia wątpliwości, że ogrom pracy jaki włożyła Habilitantka w przygotowanie tej części monografii

zasługuje na szczególne uznanie. Wykorzystanie tej metody umożliwiło ustalenie w jakim stopniu przyjmowane przez inne państwa regulacje prawne w zakresie dostępu do medycznie wspomaganej prokreacji są analogiczne oraz czy można mówić o jakimś jednym pożądanym rozwiązaniu prawnym zasad i przesłanek dostępu do medycznie wspomaganej prokreacji, czy może o dominujących ujęciach modelowych. To zaś pozwoliło Habilitantce – w dalszym toku rozważań – na wyciągnięcie wniosków dotyczących rozwiązań polskich.

Dodatkowo rozważania Autorki uzupełnione zostały uwagami o podłożu aksjologicznym. Oceny sformułowane w toku prowadzonych rozważań dotyczących zgodności postanowień ustawy o leczeniu niepłodności w przedmiocie zasad, przesłanek i granic dopuszczalności stosowania metod medycznie wspomaganej prokreacji z takimi wartościami jak godność, życie, zdrowie, wolność, prywatność, życie rodzinne, małżeństwo, dobro dziecka, cenionymi w nauczaniu kościołów chrześcijańskich, a także przez prawodawcę państwowego, okazały się niezbędne do udzielenia odpowiedzi na pytanie o aksjologiczną spójność tej regulacji z wymienionymi wartościami. Miały one również istotne znaczenie dla sformułowania postulatów w zakresie ewentualnych działań prawotwórczych, a także dla stosowania oraz realizacji prawa, wymaganych do osiągnięcia tej spójności. Dzięki temu zabiegowi udało się Habilitantce wykazać, że obowiązywanie regulacji prawnej leczenia niepłodności, m.in. z wykorzystaniem procedur medycznie wspomaganej prokreacji, jest swoistym „dowodem” na ich aksjologiczną akceptację.

Podsumowując tę część recenzji, dotyczącą metod badawczych zastosowanych w monografii należy wskazać, że zasługują one na ocenę pozytywną. Zabrakło mi w niej może trochę rozważań historycznych, obrazujących (przybliżających) zasady korzystania z metod medycznie wspomaganej prokreacji, obowiązujących przed wejściem w życie ustawy o leczeniu niepłodności. Nie chodzi tutaj rzecz jasna o pełne wykorzystanie metody historycznoprawnej, bo nie to było celem i tak już bardzo obszernej pracy, lecz przynajmniej odniesienia do tego co zmieniło w dotychczasowej praktyce wejście w życie tej regulacji.

Struktura i objętość

Istotne znaczenie dla ogólnej oceny rozprawy naukowej ma poprawność ujęcia i usytuowania problemów, zagadnień i kwestii będących przedmiotem prowadzonych badań. Warunkiem ich właściwej prezentacji jest przejrzysta i logiczna wewnętrzna struktura pracy. Recenzowana monografia składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych podzielonych następnie na podrzędne jednostki redakcyjne, zakończenia oraz aneksu. Ponadto praca została opatrzona wykazami literatury (który jest imponujący) oraz skrótów. Zabrakło

w niej niestety wykazów aktów prawnych, orzecznictwa i źródeł informacji pochodzących z Internetu. Dla czytelnika są to bardzo cenne elementy monografii. Nie jest to jednak zapewne wynikiem decyzji Habilitantki, tylko podyktowane zostało zasadami obowiązującymi w wydawnictwie, którego nakładem ukazała się recenzowana monografia.

Wymienione elementy struktury świadczą o klasycznym podejściu Autorki do konstrukcji rozprawy, co zasługuje na aprobatę. Walorem pracy jest przejrzysta struktura poszczególnych rozdziałów. Autorce udało się uniknąć wielostopniowych podziałów wewnętrznych, które niestety w niektórych opracowaniach są niezbędne. Takie podziały jednak zamiast ułatwiać zapoznanie się z treścią dzieła, czynią je trudnym w odbiorze.

Pozytywnie należy ocenić także i to, że Autorka, w przeciwieństwie do wielu innych autorów nie ma manieri zamieszczania przed jednostkami dzielącymi rozdział bądź kolejną jednostkę redakcyjną, fragmentów tekstu niepodlegających temu podziałowi i pozostających poza wprowadzoną numeracją.

Tak przyjęta przez Autorkę poprawna struktura podziału pracy oraz wykorzystanie dedukcji jako rodzaju rozumowania logicznego sprawia, że praca staje się kompletna i przejrzysta. Można jedynie wskazać na pewien drobny element, który mógłby być z pracy wyeliminowany. Otóż Habilitantka w większości rozdziałów zamieszcza „Uwagi wstępne” w odpowiednio wydzielonej w tym celu i ponumerowanej jednostce redakcyjnej – rozdz. II § 1, rozdz. IV § 1 i rozdz. V § 1. Zabrakło ich jednak w rozdz. I i III. Pojawiły się one natomiast dodatkowo w § 2. I. oraz § 3. I. rozdz. I oraz w § 3. I. rozdz. III. Takie uwagi wstępne stanowią dobrą praktykę, pozwalają na wprowadzenie czytelnika w problematykę danego rozdziału (czy mniejszej jednostki redakcyjnej) oraz uwypuklenie problemów, którym będzie on poświęcony. Jeżeli Habilitantka zdecydowała się je wyodrębniać, to raczej powinna, przy tworzeniu wewnętrznej struktury pracy, konsekwentnie zrobić to w każdym rozdziale (ewentualnie także mniejszej jednostce redakcyjnej – paragrafie).

Cała praca wraz z wszelkimi wykazami liczy 650 stron. To obszerne dzieło, ale biorąc pod uwagę przedmiot rozważań oraz treść pracy, której szczegółowa ocena zostanie przedstawiona w kolejnej części niniejszej recenzji, należy uznać, że taka liczba stron była niezbędna. Nie jest ona wynikiem „sztucznego napompowania” tekstu i powtórzeń, lecz rzetelnej i wnikliwej, miejscami nawet bardzo, analizy obranych za przedmiot rozprawy problemów.

Treść pracy

„Wstęp” pracy wypełnia swoją rolę, stanowiąc wprowadzenie do szczegółowych rozważań i oddaje tematykę poszczególnych rozdziałów. Można w nim też znaleźć wskazane cele pracy, hipotezy oraz opis wykorzystanych w pracy metod badawczych.

W rozdziale pierwszym Autorka dokonała istotnych dla pracy ustaleń terminologicznych. Przybliżyła bowiem podstawowe pojęcia wykorzystywane w pracy, takie jak: prawo administracyjne, niepłodność, standard leczenia niepłodności, metody (techniki) leczenia niepłodności, procedura medycznie wspomaganej prokreacji, co umożliwiło wskazanie zakresu przedmiotowego monografii. Szczególnie ciekawe są rozważania zamieszczone w § 3 (którym Autorka poświęciła sporo uwagi) dotyczące aksjologicznych uwarunkowań regulacji medycznie wspomaganej prokreacji. Tak jak już wspomniałam, Habilitantka w pełni obiektywnie przedstawiła w tym zakresie argumentację zarówno środowiska reprezentującego stanowisko konserwatywne, jak i środowiska zwolenników podejścia liberalnego.

Rozdział drugi w całości dotyczy problematyki normatywnych źródeł regulujących medycznie wspomaganą prokreację. W tej części pracy Autorka osobno poddała analizie międzynarodowe i wspólnotowe/unijne regulacje oraz przepisy prawa krajowego. Już w samym tym obszarze wykazała się wyjątkową znajomością aktów normatywnych, zwłaszcza zważywszy na ich różnorodność i liczbę. Ze swadą porusza się w tak obszernej materii normatywnej, wychwytyjąc istotę poszczególnych regulacji.

Dodatkowo prowadząc rozważania w zakresie krajowego prawodawstwa przedstawiła liczne ministerialne oraz samorządowe programy zdrowotne i polityki zdrowotnej leczenia niepłodności metodą zapłodnienia pozaustrojowego (akty planowania administracji publicznej). Odnosząc się zwłaszcza do tych ze sfery samorządowej (*vide* przypis 473), ukazała jak jednostki samorządu wychodzą naprzeciw parom znajdującym się w potrzebie. Na uwagę zasługuje również § 4, w którym Habilitantka, w kontekście prawnoporównawczym, odniosła się do regulacji prawnych wybranych państw (nie tylko europejskich, chociaż w odniesieniu do nich najszerzej), dotyczących medycznie wspomaganej prokreacji. Dzięki temu czytelnik poznaje rozwiązania przyjęte przez inne kraje, ma możliwość ich porównania i oceny co do ich słuszności, także pod kątem etyczno-moralnym. Ta część pracy ukazuje jak ważny jest tytułowy problem badawczy – ma on wymiar nie tylko krajowy czy europejski, ale globalny. Tym bardziej zatem należy docenić wysiłki Autorki przedstawiającej regulacje z najdalszych zakątków świata takich jak Boliwia,

Brazylia, Indie, Nowa Zelandia, Sułtanat Omanu, Bahrajn, Emiraty Arabskie i wielu innych.

Zasadniczą część pracy skupiającą się na sytuacji jednostki poddającej się leczeniu niepłodności, stanowią dalsze trzy rozdziały, które rzecz jasna wymagały wcześniejszych rozważań zamieszczonych w dwóch pierwszych, bardziej ogólnych, częściach. Przedmiotem analizy w rozdziale trzecim Autorka uczyniła charakter procedur medycznie wspomaganej prokreacji oraz prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji rozumianej jako świadczenie zdrowotne. Problematykę tę Habilitantka ujęła w kontekście regulacji prawnych odnoszących się do prawa do ochrony zdrowia – począwszy od konstytucyjnie gwarantowanej ochrony zdrowia, poprzez ustawodawstwo zwykłe, by w ten sposób przybliżyć specyfikę procedur medycznie wspomaganej prokreacji jako świadczeń zdrowotnych. Uwagę zwracają rozważania na temat tego, czy słusznie niepłodność należy uznawać za chorobę i czy formy zapłodnienia pozaustrojowego można uznać za jej leczenie. Habilitantka w umiejętny i logiczny sposób prowadzi wywód, uprawniający do sformułowania wniosku, że procedura medycznie wspomaganej prokreacji stanowi świadczenie zdrowotne, na które składa się cały szereg czynności. W tej części pracy Autorka również rozważa, czy i jak specyfika procedur medycznie wspomaganej prokreacji wpływa na konstrukcję tego prawa – jego zakres podmiotowy i przedmiotowy. Nie podlega dyskusji, że w myśl prawa polskiego podmiotami uprawnionymi do takiej procedury, są pary heteroseksualne (małżeństwa i związki partnerskie). I chociaż wydawać się może, że to założenie rozwiązuje wszelkie problemy, to jednak, jak słusznie zauważa Habilitantka, nie zawsze tak jest. Wątpliwości może wywoływać małżeństwo pozostające w separacji albo małżeństwo, w którym jeden z małżonków po zawarciu związku dokonuje zmiany płci. Dlatego też Autorka analizuje i ocenia różne możliwe stany faktyczne. Są to rozważania cenne, stanowiące podstawę do przemyśleń oraz dostarczające wiedzy na przyszłość, w zakresie wprowadzenia ewentualnych zmian legislacyjnych, tak by w przyszłości wyeliminować pojawiające się coraz częściej trudności.

Ustalenia poczynione w rozdziale III umożliwiły Autorce przejście do szczegółowej analizy przesłanek realizacji prawa do procedury medycznie wspomaganej prokreacji. Habilitantka w sposób przemyślany dokonała podziału tych przesłanek na dwie grupy. Pierwsza odnosi się do realizacji uprawnienia do dawstwa komórek rozrodczych oraz zarodków, druga zaś, do poddania się zastosowaniu komórek rozrodczych oraz zarodków. W przypadku przesłanek dawstwa, Autorka wskazała na przesłanki o charakterze formalnym oraz natury medycznej. Natomiast przesłanki poddania się zastosowaniu komórek rozrodczych oraz zarodków ujęła w dwóch podgrupach, jako przesłanki pozytywne oraz

negatywne również o charakterze formalnym oraz natury medycznej, uzupełnione o dodatkowe przesłanki, których spełnienie jest konieczne w przypadku stosowania komórek rozrodczych pobranych w celu innym niż partnerski oraz stosowania zarodków przekazanych do dawstwa. Ta część pracy jest szczególnie ciekawa. Analiza poszczególnych przesłanek wymagała odwołań zwłaszcza do prawa cywilnego w zakresie zdolności do czynności prawnych, wyrażania zgody, składania oświadczeń, szczególnie tych, o których mowa w art. 75¹ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zagadnienia te poddane zostały wnikliwej analizie (czasem nawet bardzo), której, trzeba przyznać, Autorka dokonała w należyty sposób. I tak np. na uwagę zasługują rozważania Habilitantki dotyczące np. zgody wyrażanej w przypadku pobrania komórek rozrodczych od dawcy w celu dawstwa partnerskiego, wymaganej od obu osób tworzących parę, tzw. zgody dwupodmiotowej, w przeciwieństwie do zgody jednopodmiotowej, z którą mamy do czynienia w przypadku zabiegu pobrania komórek rozrodczych w celu dawstwa innego niż partnerskie, jak i pobrania komórek rozrodczych od bioreczyni w celu ich zastosowania w procedurze medycznie wspomaganej prokreacji oraz utworzenia z tych komórek zarodka w ramach dawstwa partnerskiego lub innego niż partnerskie.

Pracę wieńczy rozdział V, który uzupełnia powyższą analizę w zakresie prawnoorganizacyjnych aspektów realizacji prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji. W tej części pracy Autorka wprowadza czytelnika w świat zróżnicowanych podmiotów czynnych w systemie ochrony zdrowia, ich zadań oraz kompetencji, których zaangażowanie – bezpośrednie albo pośrednie – jest niezbędne, by jednostka mogła zrealizować prawo do procedury medycznie wspomaganej prokreacji w bezpiecznych warunkach. Podmioty te dzieli w zasadzie na dwie grupy, chociaż wymienia je w czterech różnych paragrafach. Do pierwszej z nich zalicza te opisane w § 2, które podejmują działania polegające na udzielaniu świadczeń jednostce realizującej prawo do procedury medycznie wspomaganej prokreacji, tj. ośrodki medycznie wspomaganej prokreacji, banki komórek rozrodczych i zarodków, co wymaga uzyskania przez nie stosownego pozwolenia właściwego organu, a także centra leczenia niepłodności. Do drugiej zaś grupy zalicza te podmioty, które podejmują działania wspierające bezpośrednie działania podmiotów z grupy pierwszej oraz organizację. Wśród nich wskazuje ministra właściwego do spraw zdrowia (któremu poświęcony jest § 3) oraz inne organy administracji rządowej, organy jednostek samorządu terytorialnego (scharakteryzowane w § 4), a także Radę do spraw Leczenia Niepłodności (przedstawioną w § 5).

W zakończeniu monografii Autorka podsumowuje kompleksowo, wynikające z całości

przeprowadzonych rozważań argumenty, potwierdzające przyjęte przez nią na wstępie tezy. Wykładnia ustawy o leczeniu niepłodności, z uwzględnieniem wniosków płynących z uregulowań prawnomiędzynarodowych (zarówno uniwersalnych, jak i regionalnych) oraz konstytucyjnoprawnych, pozwoliła Jej na realizację założonego celu naukowego, tj. ustalenie treści prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji oraz możliwości jego urzeczywistnienia na gruncie obowiązującego stanu prawnego – przy zapewnieniu publicznego finansowania oraz odpowiedniej infrastruktury instytucjonalnej, w tym o charakterze publicznym. Habilitantka wykazała, że przyjęte przez ustawodawcę rozwiązania w tym zakresie wpisują się w tzw. umiarkowany nurt regulacji dostępu do medycznie wspomaganej prokreacji (model mieszany regulacji prawnej dostępu do medycznie wspomaganej prokreacji). Z całości rozważań wyłania się bowiem obraz, w którym dostrzec można wyrażony w ustawie kompromis. Dopuszcza on z jednej strony stosowanie metod medycznie wspomaganej prokreacji wobec jednostki poddającej się leczeniu niepłodności, w tym subsydiarne stosowanie zapłodnienia pozaustrojowego jako metody ostatniej szansy i zarazem o największej skuteczności w przypadku określonych wskazań medycznych, z drugiej zaś zakłada poszanowanie wartości, jaką jest życie ludzkie na różnych etapach jego rozwoju.

Potwierdzenie przyjętych na wstępie monografii tez i zrealizowanie celu naukowego dopełniają, zasługujące na szczególne uznanie, liczne wnioski *de lege lata* i propozycje zmian obowiązującej regulacji prawnej leczenia niepłodności metodami medycznie wspomaganej prokreacji sformułowane przez Habilitantkę i skierowane do polskiego ustawodawcy.

Cenny jest również aneks zamieszczony na samym końcu monografii. Autorka dodała go do publikacji już po jej złożeniu do druku. Jak sama wskazała uczyniła to z dwóch względów. Po pierwsze, chciała w ten sposób wzbogacić oraz zweryfikować trafność rozważań prowadzonych przez Nią w rozdziale drugim monografii na gruncie przedstawionych publicznie założeń Programu polityki zdrowotnej leczenia niepłodności obejmującego procedury medycznie wspomaganej prokreacji, w tym zapłodnienie pozaustrojowe prowadzone w ośrodku medycznie wspomaganej prokreacji na lata 2024-2028, po ogłoszeniu jego pełnej treści. W tekście rozprawy bowiem kilkakrotnie nawiązywała do tego, że niestety z uwagi na niepodanie do publicznej wiadomości pełnej treści nowego programu leczenia niepłodności nie mogła na kartach przygotowywanej monografii dokonać oceny szczegółowych warunków ani zakresu finansowania tego świadczenia, a tym samym odnieść się do jego wpływu na faktyczną możliwość realizacji prawa jednostki do procedury medycznie wspomaganej prokreacji. Po drugie, zamieszczając aneks chciała również

zasygnalizować nadchodzące zmiany w obszarze analizowanej regulacji prawnej, będące konsekwencją przyjęcia przez Parlament Europejski i Radę UE w dniu 13 czerwca 2024 r. rozporządzenia 2024/1938 w sprawie standardów jakości i bezpieczeństwa substancji pochodzenia ludzkiego przeznaczonych do zastosowania u ludzi oraz uchylającego dyrektywy 2002/98/WE i 2004/23/WE (tekst mający znaczenie dla EOG; Dz.U.UE.L.2024.1938).

Dołączony do monografii aneks świadczy o dynamice regulacji dotyczących procedur medycznie wspomaganej prokreacji. Ukazała się ona bowiem drukiem jeszcze w roku 2024, a obejmuje stan prawny na dzień 10 kwietnia 2024 r. To oznacza, że niewiele czasu upłynęło pomiędzy tymi dwoma punktami granicznymi, a w międzyczasie znowu się wydarzyło coś bardzo ważnego w tym zakresie. Pomimo i tak krótkiego procesu wydawniczego, Autorka zachowała czujność by jej monografia była jak najbardziej wartościowa i pełna, co zasługuje na uznanie i niewątpliwie podnosi jej walory poznawcze.

Strona formalno-redakcyjna

Strona formalno-redakcyjna recenzowanej monografii jest zgodna ze standardami prac naukowych. Autorka posługuje się językiem specjalistycznym, co przy takiej tematyce rozprawy powoduje konieczność wielokrotnego powtarzania całych fraz, bez możliwości zastąpienia ich synonimami. Prowadzenie wywodu w takich warunkach jest niezwykle trudne, co Habilitantce udało się znakomicie. Świadczy to o Jej ponadprzeciętnych umiejętnościach redakcyjnych oraz doskonałym warsztacie badawczym. Prowadzony wywód jest przemyślany i logiczny.

Źródła wykorzystane w pracy

Niebagatelnym elementem rozprawy naukowej jest jej strona warsztatowa. Dokonując z tego punktu widzenia oceny należy z aprobatą stwierdzić, że Habilitantka wykorzystwała ok. 800 pozycji opublikowanych w tradycyjnej postaci oraz ok. 150 innych źródeł, w tym w części opublikowanych w postaci elektronicznej. Znaczna część literatury jest obcojęzyczna, co zasługuje na szczególne podkreślenie. Powoływana literatura została wykorzystana w sposób prawidłowy. Z analizy tekstu głównego oraz przypisów wynika, że odwoływanie się do odpowiednich opracowań następowało tylko wówczas, gdy było to merytorycznie uzasadnione. Należy zatem stwierdzić, że dobór i sposób wykorzystania dorobku doktryny nie budzi zastrzeżeń i zasługuje na pozytywną ocenę.

Dokonując oceny wykorzystanych w pracy źródeł należy również z uznaniem odnieść się do wykorzystanych w bardzo szerokim zakresie aktów prawnych (nie tylko krajowych, ale

również prawa międzynarodowego oraz prawa UE), a także licznych orzeczeń. Nie sposób podać nawet przybliżonej ich liczby, bo jak już wspominałam, w monografii nie został sporządzony osobny wykaz aktów prawnych ani orzeczeń. Niewątpliwie jednak jest ich bardzo wiele.

Uwzględniając przedstawione powyżej uwagi należy stwierdzić, że dobór i sposób wykorzystania materiału źródłowego nie budzi zastrzeżeń i w pełni zasługuje na aprobatę.

.....

Z poczynionych powyżej uwag rysuje się pozytywny obraz recenzowanej monografii. Jest to opracowanie stanowiące dowód dojrzałości naukowej Autorki, przejawiającej się przede wszystkim w umiejętności doboru źródeł, formułowaniu precyzyjnych, syntetycznych wniosków w oparciu o logiczną, dojrzałą argumentację. Świadczy to o posiadaniu przez Habilitantkę wiedzy i umiejętności badawczych wymaganych do uzyskania stopnia doktora habilitowanego.

Zatem, podsumowując część dotyczącą wskazanego przez Habilitantkę podstawowego osiągnięcia naukowego, należy uznać, że publikacja ta stanowi oryginalną i naukowo doniosłą prezentację problemu dotyczącego prawa do procedury medycznie wspomaganej prokreacji. Oznacza to tym samym, że posiada ona walor osiągnięcia naukowego stanowiącego znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit.a ustawy.

4.2. Ocena pozostałych osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy

Habilitantka w ppkt. 4.2. autoreferatu wskazała, że szczegółowy wykaz pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych zamieściła w załączniku nr 4, a w tym podpunkcie autoreferatu przywołuje jedynie wybrane osiągnięcia wskazujące na zakres i przedmiot działalności naukowo-badawczej. Ponieważ ppkt 4.2. jest częścią punktu dotyczącego osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy uznać należy, że w ocenie Wnioskodawczynie osiągnięcia w nim wskazane, poza monografią omówioną w ppkt. 4.1. autoreferatu i ocenioną w ppkt. 4.1. niniejszej recenzji, stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne.

Osiągnięcia te wskazują na to, że Habilitantka ma ukierunkowane zainteresowania naukowe, wpisujące się w dwa główne obszary badawcze, które poddaje wnikliwej analizie. Nie są to publikacje przypadkowe, powierzchowne, odnoszące się jakichś jednostkowych

zagadnień, lecz składające się na szczegółową analizę szerszych problemów badawczych, aczkolwiek mające różną wagę. Najważniejsze osiągnięcia Habilitantki wpisują się w pierwszy obszar dotyczący badań nad prawem administracyjnym regulującym dostęp do systemu ochrony zdrowia i jego organizacji, zaś pozostała ich część zalicza się do obszaru drugiego dotyczącego badań nad wybranymi instytucjami prawa administracyjnego.

W pierwszym obszarze badań można wyróżnić główny nurt zainteresowań Wnioskodawczyni dotyczący praw pacjenta i ich ograniczeń oraz szereg pomniejszych. W tym głównym nurcie zainteresowania Habilitantki ogniskują się wokół zagadnień dotyczących przede wszystkim medycznie wspomaganej prokreacji oraz przeszczepów.

W obszarze medycznie wspomaganej prokreacji kluczowe znaczenie ma, poddana już powyżej ocenie, monografia *Prawo do procedury medycznie wspomaganej prokreacji (studium z zakresu nauki prawa administracyjnego)*, stanowiąca najważniejszy przejaw badań nad prawem administracyjnym regulującym dostęp do systemu ochrony zdrowia i jego organizację w obszarze praw pacjenta do szczególnych świadczeń zdrowotnych. Zapewne z tych względów monografia ta wskazana została przez Habilitantkę jako podstawa ubiegania się o nadanie Jej stopnia doktora habilitowanego. Jednakże rozważania na temat medycznie wspomaganej prokreacji Wnioskodawczyni zamieściła również w:

- 1) publikacji pt. *Wybrane prawne problemy medycznie wspomaganej prokreacji (uwagi de lege lata)*, [w:] *Rola i wyzwania nauk medycznych*, M. Maciąg, K. Maciąg (red.), Lublin 2018; w rozdziale tym, będącym rozwinięciem tez referatu wygłoszonego podczas Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej Tygiel (2018 r.), Autorka przekrojowo przedstawiła problematykę dostępu do medycznie wspomaganej prokreacji oraz odniosła się do podstawowych rozwiązań prawnych z tego zakresu;
- 2) publikacji pt. *Zapłodnienie in vitro – problematyka administracyjnoprawna (na kanwie orzeczenia WSA z dnia 2006-08-30)*, „Prawo i Medycyna” 2007, vol. 28, nr 3, w której zwróciła uwagę na konsekwencje niejasnego statusu zapłodnienia *in vitro* jako świadczenia zdrowotnego;
- 3) artykule pt. *Prawa i zdrowie reprodukcyjne kobiet*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2005, vol. 13; w opracowaniu tym Habilitantka przedstawiła problem leczenia niepłodności w szerszej perspektywie – praw reprodukcyjnych (rozrodczych) i zdrowia reprodukcyjnego (rozrodczego) kobiet;
- 4) w referacie nt. *Prawa pacjenta a medycznie wspomagana prokreacja* wygłoszonym na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. *Prawne aspekty ochrony zdrowia w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem praw pacjenta w kontekście współczesnych*

wyzwań (2022 r.).

Drugie zagadnienie w zakresie praw pacjenta i ich ograniczeń, któremu Habilitantka poświęciła wiele uwagi, poddała wnikliwej analizie w kolejnym, po monografii dotyczącej praw do procedury medycznie wspomaganej prokreacji, najważniejszym swoim osiągnięciu naukowym – tj. w monografii pt. *Transplantacja. Studium z prawa administracyjnego*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2013, ISBN 978-83-7666-282-4, ss. 317.

Zaliczenie tej monografii do osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy może budzić wątpliwości z uwagi na to, że powstała ona na bazie dysertacji doktorskiej Wnioskodawczyni. W związku z tym rodzi się pytanie w jakim zakresie osiągnięciem, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, może być dorobek związany z przygotowaniem i opublikowaniem rozprawy doktorskiej? W końcu przecież jego ocena stanowiła podstawę do nadania Habilitantce już jednego stopnia naukowego – doktora. Jednakże w treści art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy mowa jest jedynie o osiągnięciach naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej znajdujących się w szerszym dorobku kandydata bez ograniczania go do podoktorskiego.

Dlatego też przyjmuje się, że w aktualnym stanie prawnym, literalnie rzecz ujmując, habilitant może wskazywać, jako te spełniające wymogi z art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, jakiegokolwiek osiągnięcia z całego okresu swojej pracy naukowej, nawet te, które powstały przed obroną doktoratu, w tym także dysertację doktorską, tym bardziej że wymaganiem stawianym rozprawie doktorskiej jest, zgodnie z art. 186 ust. 1 i 2 p.s.w.n., wyłącznie to, aby prezentowała ona ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej, a jej przedmiotem było oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne. A zatem w przypadkach, w których poziom naukowy rozprawy doktorskiej jest ponadprzeciętny i może zostać uznany za stanowiący znaczny wkład w rozwój danej dyscypliny naukowej, może on podlegać również ocenie w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego (tak. K. Ślebzak, *Komentarz do art. 219 ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce*, [w:] *Akademickie prawo zatrudnienia. Komentarz*, Baran K.W. (red.), Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2020, s. 392 i n.).

Uznać więc należy, że nie ma zakazu powtórnego dokonania oceny rozprawy doktorskiej jeżeli stanowi ona znaczny wkład w rozwój danej dyscypliny. Innego zdania jest jednak H. Izdebski, według którego „Jedynie funkcjonalna wykładnia omawianych przepisów

proceedzi do wniosku, że – nawet jeżeli nie taka była intencja ustawodawcy – powtórna ocena tego samego, choćby pod względem treści, osiągnięcia naukowego (albo artystycznego) w ramach kolejnych postępowań awansowych powinna być wykluczona” (H. Izdebski, *Komentarz do art. 219 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, wyd. II, Izdebski H., Zieliński J.M., Wolter Kluwer 2021).

Jednakże według stanowiska Rady Doskonałości Naukowej opublikowanego we wspomnianym już w niniejszej recenzji Poradniku (s. 12) „nie ma przeszkód formalnych, by przedmiotowej ocenie poddać rozprawę doktorską (jeżeli została ona opublikowana), czy też dorobek powstały przed nadaniem stopnia doktora”. Z tego też względu w załączniku nr 4 do wniosku habilitacyjnego zamieszczona została wyraźna wskazówka, w myśl której „*Informacje zawarte w poszczególnych punktach tego dokumentu powinny uwzględniać podział na okres przed uzyskaniem stopnia doktora oraz po jego uzyskaniu*”.

Chociaż osobiście uważam, że rozprawa doktorska nie powinna jednak podlegać po raz drugi ocenie w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego jako główne (najważniejsze) osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit.a ustawy, stanowiące podstawę do przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego, to jednak można ją zaliczyć do grupy pozostałych osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy, co niniejszym czynię. Zresztą w tym akurat postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr Dominice Tykwińskiej-Rutkowskiej i tak nie byłoby możliwe uznanie tej monografii jako osiągnięcia podstawowego z pkt. 2 lit.a ustawy, z uwagi na to, że nie spełnia ona wymogu wydania jej przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit.a. Ukazała się ona bowiem drukiem w roku 2013, a zatem zanim przedmiotowy wykaz został sporządzony.

Pewnego rodzaju argumentem dodatkowo przemawiającym za zaliczeniem monografii powstałej na bazie doktoratu do osiągnięć naukowych, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy jest również i to, że skoro Habilitantce stopień doktora został nadany w lutym 2011 roku, to uwzględniając proces recenzowania pracy i przygotowania się do samej obrony, rozprawa musiała przybrać ostateczną formę najpóźniej w połowie roku 2010, a zatem obejmowała co najwyżej stan prawny z czerwca tego roku. Publikowana monografia obejmuje zaś stan prawny obowiązujący w maju 2012 r., niewątpliwie więc stanowi ona zmodyfikowaną (zapewne uwzględniającą również uwagi recenzentów) i zaktualizowaną

wersję rozprawy doktorskiej Habilitantki, złożoną do druku po dwóch latach od zakończenia prac nad rozprawą.

Monografia pt. *Transplantacja. Studium z prawa administracyjnego* (Warszawa 2013) to, jak wskazała Habilitantka, jedna z pierwszych w Polsce prac, w której ukazano problematykę dostępu do leczenia przeszczepami w uwarunkowaniach podmiotowych, przedmiotowych oraz organizacyjnych, z dominantą prawa administracyjnego. Co prawda wcześniej ukazywały się już na rynku wydawniczym opracowania poświęcone prawnym aspektom transplantacji, jednakże dotyczyły one aspektów prawa cywilnego, karnego bądź międzynarodowego. A zatem, podobnie jak w przypadku publikacji dotyczącej prawa do procedury medycznie wspomaganej prokreacji, również i w tym przypadku Habilitantka wypełniła istniejącą w tym zakresie lukę. Także i to opracowanie jest swego rodzaju pionierskim studium z zakresu nauki prawa administracyjnego. Z pewnością rozważania na temat transplantacji skłoniły Habilitantkę w przyszłości do dalszych badań nad zagadnieniem medycznie wspomaganej prokreacji. Już bowiem we wstępie opracowania wyraźnie zaznaczyła, że aby ograniczyć przedmiot rozważań i zachować przejrzystość monografii zakresem swoich badań nie objęła problematyki przeszczepiania narządów rozrodczych i gonad oraz implementacji zarodków. I chociaż w tamtym czasie Polska nie posiadała jeszcze regulacji prawnej dotyczącej problematyki wspomaganego rozrodu, to trwały już w Sejmie prace legislacyjne mające na celu wprowadzenie do ustawy transplantacyjnej postanowień odnoszących się do medycznie wspomaganej prokreacji, co wynikało z konieczności dostosowania polskiego ustawodawstwa do wymagań dyrektyw unijnych. Późniejsze uchwalenie ustawy o leczeniu niepłodności z pewnością stanowiło dla Habilitantki asumpt do badań, których pokłosiem jest monografia stanowiąca podstawę ubiegania się przez Wnioskodawczynię o nadanie Jej stopnia doktora habilitowanego.

Celem ocenianej w tym punkcie recenzji monografii było ukazanie tego, że transplantacja jako metoda leczenia i ratowania życia ludzkiego jest również przedmiotem regulacji prawa administracyjnego materialnego, ustrojowego i procesowego. Praca ta stanowi próbę spojrzenia na zjawisko transplantacji poprzez instrumenty administracyjnoprawne służące zapewnieniu:

- 1) równego i sprawiedliwego dostępu do świadczenia zdrowotnego, jakim jest transplantacja,
- 2) dostępu do komórek, tkanek, narządów sprawdzonego pochodzenia,
- 3) warunków formalnych (wymóg uzyskania pozwolenia na pobieranie i przeszczepienie) oraz techniczno-sanitarnych odpowiednich do prowadzenia

postępowań na komórkach, tkankach i narządach, takich jak pobranie, przechowywanie, testowanie.

Cele pracy zdeterminowały strukturę pracy, która składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych podzielonych następnie na podrzędne jednostki redakcyjne oraz zakończenia. Podobnie jak w pierwszej, recenzowanej w tym postępowaniu monografii, nie w każdym z rozdziałów Autorka zamieściła wprowadzenie do tematyki rozdziału („Uwagi wstępne”) – zabrakło ich w rozdziale 1 i 2. Natomiast pojawiają się one w mniejszych jednostkach redakcyjnych, np. 2.1.2.1., 2.3.2.1. oraz 3.4.1. Podobnie również, jak w przypadku pierwszej monografii, w kolejnych rozdziałach, ułożone są podobne tematycznie zagadnienia. Ta przejrzysta struktura poszczególnych rozdziałów jest niewątpliwie walorem pracy. Bibliografia zaś została tym razem zamieszczona na końcu i obejmuje już nie tylko wykaz literatury, ale również wykazy aktów prawnych oraz orzecznictwa, co w mojej ocenie jest dla czytelnika cenne. Zapewne to, że Habilitantka tym razem mogła zaproponować już taki układ pracy wynika z tego, że monografia ta ukazała się nakładem innego wydawnictwa niż ta dotycząca procedury medycznie wspomaganey prokreacji.

Wymienione elementy struktury świadczą o klasycznym podejściu Autorki do konstrukcji rozprawy, co zasługuje na aprobatę. Zakończenie opracowania zawiera również wnioski końcowe prezentujące postulaty pod adresem ustawodawcy.

Cała praca wraz z wszelkimi wykazami i wstępem liczy 317 stron. Biorąc pod uwagę przedmiot rozważań oraz treść pracy, należy uznać, że we wskazanej objętości udało się Autorce przedstawić i poddać analizie obrane za przedmiot rozprawy problemy.

Przygotowując tę monografię Autorka wykorzystała szeroki zakres źródeł, w tym ok. 450 pozycji literatury, ok. 45 orzeczeń oraz liczne akty prawne (ok. 140). Dobór i sposób wykorzystania materiału źródłowego nie budzi zastrzeżeń i zasługuje na aprobatę.

Strona formalno-redakcyjna recenzowanej monografii jest zgodna ze standardami prac naukowych. Autorka posługuje się poprawnym językiem. Prowadzony wywód jest przemyślany i logiczny.

W obszarze zagadnień dotyczących przeszczepów, poza powyżej ocenianą monografią, Habilitantka wyniki swoich badań zamieściła również w:

- publikacji pt. *Uregulowania Unii Europejskiej w zakresie medycyny transplantacyjnej*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2012, vol. 28;
- publikacji pt. *„Zbyteczność” implementacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/53/UE z 7 lipca 2010 r. w sprawie norm jakości i bezpieczeństwa narządów ludzkich*

- przeznaczonych do przeszczepienia (?)*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2013, nr 2;
- referacie nt. *Wpływ rozporządzenia SoHO na polskie regulacje prawne w obszarze medycyny transplantacyjnej*, wygłoszonym wraz z A. Rabięgą-Przyłęką, A. Wołoszyn-Cichocką podczas III Ogólnopolskiego Forum Prawa Medycznego i Etyki Lekarskiej im. dr. Pawła Wójcika pt. *Powiew zmian w prawie medycznym i etyce lekarskiej* (2025 r.);
 - referacie pt. *Prawo transplantacyjne a praktyka, czyli uwag kilka o sprzeciwach*, wygłoszonym podczas XVI Kongresu Polskiego Towarzystwa Transplantacyjnego (2023 r.);
 - referacie nt. *Safety and quality of cells, tissues and organs intended for human applications*, wygłoszonym podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. *Security and Equity for Sustainable Futures of European Countries and their Societies* (2025 r.);
 - referacie nt. *Wybrane zagadnienia prawne z tematyki transplantacji*, wygłoszonym podczas webinaru edukacyjnego Polskiego Towarzystwa Transplantacyjnego (2023 r.).

W tym obszarze badań mieści się także cenne opracowanie komentarzowe, które stanowi jedno z ostatnich osiągnięć naukowych Habilitantki, przygotowanych pod Jej redakcją – *Ustawa o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów: komentarz*, Krótkie Komentarze Becka, D. Tykwińska-Rutkowska (red.), Warszawa 2025. Komentarz ten powstał z inicjatywy Autorki, do niej należał dobór zespołu autorskiego oraz prace redakcyjne i koordynatorskie. Jest to pierwszy komentarz na rynku wydawniczym, w którym odniesiono się do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1938 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie standardów jakości i bezpieczeństwa substancji pochodzenia ludzkiego przeznaczonych do zastosowania u ludzi oraz uchylającego dyrektywy 2002/98/WE i 2024/23/WE, które rewolucjonizuje zasady wykorzystania komórek oraz tkanek ludzkiego pochodzenia m.in. w celach przeszczepienia. Komentarz ma charakter naukowy, a podejmowane w nim rozważania wykraczają poza interpretację obowiązującego prawa. Habilitantka oprócz redakcji naukowej opracowała wraz z: A. Rabięgą-Przyłęką, A. Wołoszyn-Cichocką komentarz do artykułów: 36, 36a, 37, 37a, oraz wraz z: J. Pawlikowskim, A. Rabięgą-Przyłęką, A. Wołoszyn-Cichocką komentarze do artykułów: 25, 26, 27, 28, 28a.

W autoreferacie Habilitantka w polu badań nad prawem administracyjnym regulującym dostęp do systemu ochrony zdrowia i jego organizację, w obszarze praw pacjenta do szczególnych świadczeń zdrowotnych wskazała jeszcze na pomniejsze osiągnięcia naukowe dotyczące również:

- 1) problematyki przerwania ciąży, wskazań oraz warunków legalności zabiegu przerwania ciąży,

- 2) zagadnień dostępu do opieki zdrowotnej *in genere*,
- 3) problematyki ograniczania praw pacjenta.

Kolejne pola badań nad prawem administracyjnym regulującym dostęp do systemu ochrony zdrowia i jego organizację stanowią dla Habilitantki:

- 1) problematyka odpowiedzialności prawnej z tytułu naruszenia praw pacjenta;
- 2) problematyka działalności leczniczej oraz organizacji administracji zdrowia.

Natomiast w drugim, zasadniczym obszarze badawczym Habilitantki, w zakresie badań nad wybranymi instytucjami prawa administracyjnego wyróżnić można pomniejsze obszary analizy dotyczące:

- 1) problematyki zadań publicznych i ich wykonywania;
- 2) prawnych problemów dostępu do informacji publicznej;
- 3) prawnych problemów ochrony danych osobowych;
- 4) konstruktów teoretycznych prawa administracyjnego;
- 5) dóbr chronionych oraz ich kolizji.

.....

Z poczynionych powyżej uwag rysuje się pozytywny obraz dorobku naukowego Habilitantki, stanowiącego znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne.

Podsumowując całość rozważań zamieszczonych w punkcie 4 niniejszej recenzji (obejmującym ppkt 4.1. i 4.2.) stwierdzić należy, że w dorobku dr Dominiki Tykwińskiej-Rutkowskiej znajdują się osiągnięcia naukowe (w liczbie mnogiej) stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki prawne, w tym co najmniej 1 monografia naukowa wydana przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit.a ustawy, w związku z czym **Habilitantka w pełni spełnia warunek konieczny do nadania Jej stopnia doktora habilitowanego, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy.** Dlatego też wnoszę o dopuszczenie Wnioskodawczyni do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

